

DEN LIGEVÆRDIGE ASYMMETRI – BARNET SOM SUBJEKT I DÅBSOPLÆRINGEN

Kirke- og diakonimedarbejder, cand.theol.
Oline Bøndergaard Kobbersmed

Resumé: Barnet er ved dåben indpodet i Kristus. Alligevel er der tendenser i folkekirken til at glemme børnene som fuldgyltige medlemmer af menigheden, når oplæringen forsømmes. Denne artikel undersøger, hvordan erkendelser fra barneteologien kan bibringe frugtbare perspektiver for teologien og sætte spor i praksis i forhold til børnene. Gennem udvalgte kapitler fra »The Child in the Bible« udforskes de bibelske begrundelser for at møde barnet som et ligeværdigt subjekt. Dernæst analyseres gennem Elisabeth Tveito Johnsens empiriske studier den konkrete kontekst, hvor barn og voksen interagerer i trosoplæring, præget af forskellige teologiske dagsordener, hhv. barneteologiske og mere traditionelle. Med afsæt i de bibelteologiske læsninger og empiriske studier foreslås tre fokusområder i dåbsoplæringens praksis i hjem og kirke.

1. Efterlyses: samtale om dåbsoplæring

1.1. Principper vs. praksis

I maj 2020 udkom med Kristeligt Dagblad et særtillæg: »Dåb – et magasin om tro og traditioner«. Symptomatisk for diskussionen i folkekirken er magasinet optaget af selve dåbshandlingen, fest og tradition og meget lidt af oplæringen.¹ Dåb er på dagsordenen i disse år – i diskussioner om faldende dåbstal, drop-ind dåb og dåbsritual – men lige så vigtig bør samtalen være: hvad er kristen oplæring? Hvordan møder vi børnene efter dåben?

Dåb og oplæring hører teologisk og *principielt* sammen. Det forekommer derfor ganske naturligt, at man i den religionspædagogiske vejledning om konfirmationsforbere-

delse finder følgende citat af én af folkekirkens kateketiske kompetencepersoner, Lars Nymark Heilesen: »Man kan ikke forstille sig en døbende kirke uden dåbsundervisning, endsige da en spædbarnsdøbende kirke uden efterfølgende dåbsundervisning. Kristen-tro er ikke en esoterisk, ordløs viden, der stiger op af sig selv fra menneskets inderste, men den er formidlet i ord og handling« (Konfirmationsforberedelse, 20).

Sammenholder man med liturgibogens forslag til forældre-og faddertiltale, er der naturlig sammenhæng: »I forældre og faddere til dette barn (disse børn) er nu vidner på, at det (de) er døbt i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. I forældre skal oplære jeres barn i den kristne tro og bede for det, for at det må blive i Kristus, ligesom det nu ved dåben er indpodet i ham...«

Forældre-og faddertiltalen kan varieres i ordlyd, men det kan indholdet ikke. Altså bør enhver forælder, der får sit barn døbt, selv oplære sit barn i den kristne tro i de mest formative år af barnets liv, ligesom forældre og faddere anses for barnets primære forbedere.

I *praksis* bliver oplæringen dog i mange tilfælde vanskeliggjort. Ved dåb i folkekirken begaves familien normalt med en børnebibel, men støttes sjældent i, hvordan der skal læses fra denne (ud over selve dåbssamtalen, der ofte finder sted længe før højt-læsning er en fast del af hjemmets praksis). I kirker uden børnegudstjenester, legestuer eller samarbejde med de frivillige organisationer står forældre og barn altså temmelig overladt til sig selv, indtil barnet er langt inde i skolealderen. Børnekonfirmandundervisning tilbydes som bekendt på 3. eller 4. klassetrin, men børn på tærsklen til folkeskolens mellemtrin har i langt de fleste tilfælde allerede gjort sig mange tanker om Gud og eventuelt også forkastet troen som en mulighed. En række af de døbte børn følger ikke tilbuddet om oplæring, og en del har ikke muligheden for det, da ikke alle lokale sognekirker tilbyder børnekonfirmandundervisning, på trods af, at ordningen blev obligatorisk for de lokale kirker at tilbyde i 2014 (jf. Anordning nr. 1027).

Med alle disse forhold in mente må citatet af Heilesen udfordres: *principielt* er det sandt, at oplæring og dåb hører sammen. Men i *praksis* er oplæringen afhængig af, at forældrene træder i karakter som agerende subjekter i oplæringen, eller i det mindste takker ja til kirkens tilbud om oplæring.

1.2 Undersøgelser af dåbsoplæring i Danmark og Norge

Denne skitserede virkelighed kan være en del af forklaringen på den yderst begrænsede forskning i relationerne børn-tro-kirke i dansk kontekst. Ved en sammenligning på området mellem danske og norske forhold er det iøjnefaldende, hvor få danske forskere, der har beskæftiget sig med dåbsoplæring, hvor man i norsk sammenhæng i årevis har produceret forskningsprojekter og artikler og udbudt konferencer med fokus på trosoplæring. Her må økonomi og interesser i det ambitiøse trosoplæringsarbejde, som blev sat i værk i 2003, medregnes som en afgørende faktor. Trosoplæringsarbejdet i Den norske kirke (Dnk) er således i dag en række tilbud fra kirken til børnene på

forskellige alderstrin med kontinuerlige tilbud og tidsafgrænsede tiltag, undervisning, gudstjenester, materiale mv., og arbejdet har som mål at være: »en systematisk og sammenhengende trosopplæring for alle døpte i alderen 0-18 år, uavhengig av funksjonsevne« (Trosopplæring i Den norske kirke, 1). Arbejdets omfattende økonomi, geografiske og aldersmæssige vide spænd har gjort det til et veldokumenteret område af norsk kirkeliv, hvor såvel ph.d.-projekter som mindre undersøgelser afdækker trosopplæringen fra forskellige vinkler; sociologiske (Johnsen), homiletiske, religionspædagogiske (Leganger-Krogstad), sjælesørgeriske og samarbejds-mæssige for blot at nævne nogle eksempler.²

Hvor norske undersøgelser bevæger sig mellem børn i alle aldersgrupper, forældre og kirkelige aktører, har de danske undersøgelser indtaget et voksenperspektiv. Blandt nyere danske udgivelser er således undersøgelsen af babysalmesang: »Tager du barnet ved hånden, tager du moderen ved hjertet« samt rapporten »Dåb eller ej«, som begge – af gode grunde – tager forældreperspektivet og beskriver forældres overvejelser, oplevelser etc. Desuden har Folkekirkens Videnscenter i samarbejde med Center for Ungdomsstudier foretaget en undersøgelse af børnekonfirmandundervisning med særlig fokus på »Best practice« og »Next practice«.³ På lokalt plan foreligger rapporten »Børn i kirken«, udgivet i samarbejde mellem Københavns Stift og Frederiksberg Provsti. Ingen af disse undersøgelser og rapporter arbejder i nævneværdig grad ud fra et børneperspektiv, hvor fx børns oplevelser af dåbsopplæring er det primære fokusområde. Interessen er vendt mod forældrene og de voksne, kirkelige aktører.

I dansk sammenhæng findes der altså ikke nogen tradition for at fokusere på børnene, når det gælder den teologiske forskning. Om dette skyldes teologisk aversion, manglende mod eller noget tredje synes at stå ubesvaret. Imidlertid er der en række argumenter for netop at lytte til børnene i såvel teologisk forskning som kirkeligt arbejde, som denne artikel vil belyse.

1.3 Problemformulering

Herværende artikel kan altså ses som en replik i en forsømt diskussion, som rummer en række delaspæker. Jeg har imidlertid valgt at fokusere på relationen mellem barn og voksen i oplæringen. Spørgsmålene, der undersøges, er derfor: hvordan bør vi forstå barnet som ligeværdigt subjekt, teologisk betragtet og i kirkelig praksis? Hvilket aftryk sætter forskellige børnesyn på oplæringen? Og hvilke pejlemærker kan anvendes til at finde en farbar vej?

Hovedtesen er, at synet på barnet – formuleret eller ej – vil sætte spor i praksis. En sund teologisk refleksion finder sted i et samspil mellem et velfunderet syn på Skriften som eneste kilde for åbenbaring og en ægte åbenhed overfor nye impulser og erkendelser, formet af tid og sted, ikke mindst det konkrete møde med børnene. I dette tilfælde vil jeg se på bibelfortolkninger med barneteologiske perspektiver, der i dansk sammenhæng er et forholdsvis overset fænomen.

Synet på barnet formes dog ikke kun ud fra de bibelske skrifter men nuanceres i mødet med praksis. I dette tilfælde vil jeg gennem to artikler baseret på empiriske studier af Elisabeth Tveito Johnsen, der ligeledes er inspireret af barnetologien, se på mulige veje og faldgruber i mødet med barnet og undersøge balancen mellem for lidt og for meget. Dette fører endelig til præsentation af tre fokusområder for praksis, som kan anvendes i mødet med børnene.

2. Bibelske bidrag til et nuanceret barnesyn

I antologien »The Child in the Bible« beskriver og aktualiserer en række teologiske forskere de forskellige syn på barnet, som fremstår i de bibelske skrifter. Bogen er drevet af et barneteologisk anliggende: »The contributors to this volume reexamine selected biblical texts through the 'lens' or category of 'the child.' In other words, they keep in mind or 'foreground' questions and concerns about children and childhood as they interpret biblical texts« (Bunge 2008, xviii). Denne linse er en væsentlig del af barneteologien, om end den har forskellige udtryk – i fx tysk, engelsk/amerikansk og norsk sammenhæng. Barneteologien deler på mange måder forudsætninger med fx befrielsesteologien, idet man her lader en, i teologisk henseende, marginaliseret gruppe træde i forgrunden i såvel eksegese som praktisk teologi. Dette kan fungere som øjenåbner, hvis man samtidig fastholder et blik for helheden: Guds rige hører barnet til – men i enhver livsalder er der et kald til at være Jesu discipel. Uden dette blik vil man stå med enøjet teologi, som hverken er plausibel eller praktisk forsvarlig, som vi bl.a. vil se i 4.3. Jeg har – med denne risiko in mente - valgt at fokusere på de barneteologiske læsninger, fordi de for mig at se bidrager med et nødvendigt, kritisk korrektiv i en dansk sammenhæng, hvor barneperspektivet oftest har været overset i teologisk arbejde.

Antologien leverer en række argumenter for at opfatte barnet som langt mere væsentligt i såvel teologisk tænkning som kirkelig praksis, end man traditionelt har haft syn for. I herværende artikel skal nævnes to hovedanliggende, som spiller ind på teologien om barnet, nemlig barnet som forbillede i troens verden samt barnet som del af Guds folk og modtager af oplæring.

2.1. Barnet som afhængigt af den voksne

Sidstnævnte syn argumenterer Patrick D. Miller for i sin artikel med afsæt i Deuteronomium set som pagtsbog mellem Israels Gud og folket. Scenen er tærsklen til det forjættede land, og Miller anlægger først og fremmest et undervisningsperspektiv i sin læsning (Miller 2008, 47): anliggendet i Deut. er videreformidlingen af Guds pagt og gudsfolkets historie til de kommende slægter. Det er altså konstituerende for barnesyntet i artiklen, at barnet fremstår som den mindre vidende, mens den voksne er den mere vidende, der indtager et særligt ansvar. Alligevel anskues oplæringen ikke blot som en docerende overførsel af viden, barnet indtager en rolle som aktør i religiøs praksis i hjem og menighed (sabbat, shema, religiøse fester etc.), og barnets spørgsmål bør

besvares med sigte på at give det en dyberegående forståelse for sin egen kontekst: »Teaching is a complex endeavor that involves far more than 'learning the rules', though that is a part of it. Coming to know the faith involves questioning, knowing the story behind the rules, and engaging in a range of familial and communal rituals and activities« (Miller 2008, 45).

Et eksempel på denne dyberegående forståelse forefindes i Deut. 6,20-25, hvor svaret på barnets spørgsmål om, *hvilke* formaninger, love og retsregler, folket har fået fra Gud, ikke blot er en automatisk gentagelse af Dekalogen men netop en indførelse i historien: »Vi var Faraos trælle i Egypten, men Herren førte os ud af Egypten med stærk hånd ...« Spørgsmålet åbner således for en sammenkædning af frelseshistorie og aktuell praksis og etik: »The teaching of the child is thus responsive to the question, interprets what is going on (the way they have to live), roots it in the prior experience of God's deliverance, and provides implicit motivation for obedience by identifying the good that obedience accomplishes« (Miller 2008, 50). Millers læsning af Deut. peger altså på en dobbelthed: på den ene side en accentuering af barnet som en integreret og væsentlig størrelse i folket (ikke mindst for fremtidens skyld), på den anden side er barnet den, der endnu ikke ved men må oplæres til lydighed gennem historie, lov og ritualer med varsomhed og alvor (Miller 2008, 62).

2.2. Barnet som forbillede i Guds rige

I samme antologi findes Keith J. Whites bidrag med afsæt i Mattæusevangeliet: »He Placed a Little Child in the Midst«, der afspejler et mere radikalt syn på barnet som forbillede, tegn på og formidler af Guds rige. I forhold til Miller er relationen mellem barn og voksen vendt på hovedet: gennem barnet møder den voksne Guds rige: »Though unremarked by Matthew, children are in a real sense God's language in an through which he reveals his true nature and therefore the nature of his kingdom« (White 2008, 373). Et sådant citat af White eksemplificerer barneteologiens faldgruber: er barnet virkelig Guds åbenbaring? Whites anliggende er dog først og fremmest at åbne for et flerdimensionelt billede af børnenes rolle i Matt. som et korrektiv til den udbredte teologiske læsning, der betragter børnene som metaforer (White 2008, 355). Når Jesus placerer et lille barn i midten (Matt 18,2-5), er det ifølge Miller ikke en romantisk metafor, men barnet som barn, der tildeles betydning, teologisk og menneskeligt: »Jesus does not use people as teaching illustrations: they may become that, but his primary motivation is love and compassion for the individual concerned« (White 2008, 368). Ifølge White fremstilles barnet altså i Matt. som betydningsfuldt individ, samtidig med, at det fungerer som repræsentant for alle de andre marginaliserede, som ved Himmerigets frembrud tilkendes en ny plads og en ny chance.

Ligeledes fremhæver White skildringen af børnene i templet (Matt. 21,12-16) efter Jesu indtog i Jerusalem som en afgørende passage. Hvor råbene fra indtoget synes at være forstummet, fortsætter børnene: »'Hosanna to the Son of David!' Jesus is confront-

ed by indignant leaders and points them to Psalm 8: 'From the lips of children and infants you have ordained praise.' This is the climax of this section of the narrative of the life of Jesus, in which children and the kingdom have been inextricably linked« (White 2008, 366). Børnene er altså i deres frimodige bekendelsesråb et forbillede for de voksne, deres ord klinger profetisk, frem mod de begivenheder, der nu skal finde sted. Messiashemmeligheden afsløres i templet, børnene tror det, men de lærde lukker i!

De nytestamentlige skrifter kan naturligvis læses med mange typer briller, som fremhæver forskellige strukturelle opbygninger og teologiske temaer. Whites tilgang er blot én mulig blandt mange, og en ensidig barneteologisk læsning af Matt. vil utvivlsomt kunne føre til en blindhed overfor andre væsentlige dagsordener og temaer. Alligevel virker hans anliggende som et plausibelt teologisk korrektiv til en mere traditionel teologisk læsning, hvor børnene nok ses – men ikke som væsentlige i teologien. Relevansen af Whites læsning for en dansk, kirkelig kontekst fremgår særligt af hans appliceringer af teologien: »If community (shared living) is essential to the process of following Jesus, then welcoming children is at its heart. Peter's confession is a watershed, but it is in the temple (perhaps the symbolic center of the kingdom of heaven) that liminal children, and only children, recognize and acknowledge the Son of David« (White 2008, 372).

The Child in the Bible er et væsentligt bidrag til den teologiske forståelse: børnene er ikke interessante af strategiske årsager (de bringer os i kontakt med forældregenerationen o.l.) eller pædagogiske (de er nemmere at påvirke end voksne). En læsning af de bibelske skrifter med et barneteologisk perspektiv tegner et billede af børnene som værdifulde personer, som integrerede i Guds folk, forbilleder for de voksne men samtidig også med behov for oplæring og omsorg. En opmærksomhed på og omsorg for børnene hører i dette lys med til kirkens helt basale opgaver.

3. Den gensidige forpligtelse i Anordning nr. 1027

Det teologiske grundlag for at lytte til børnene er altså til stede i de bibelske skrifter, der på tværs af forskellige barnesyn og accentueringer inkluderer barnet som ligeværdigt subjekt, del af Guds folk, der derfor må kende historien og forstå og deltage i ritualerne (Miller) eller ligefrem forkynder af Guds rige på trods af voksnes irettesættelser (White).

Set fra et barneperspektiv er det ligeledes interessant, at anordningen om børnekonfirmandundervisning formulerer, at den voksne også må have opmærksomhed på barnets bidrag og spørgsmål. Formålet er ganske vist formuleret med stærkt fokus på den voksnes forpligtelse til at videregive lærdom og praksis: »Stk. 2. Formålet er at medvirke til at gøre børnene og de unge fortrolige med den kristne tros elementære indhold og folkekirkens gudstjeneste samt lære dem, hvad det vil sige at leve i en kristen tro og som del af det kristne fællesskab« (Anordning nr. 1027).

Dette kan der som ovenfor påpeget være gode begrundelser for: kristendom er også viden; kendskab til den treenige Gud kommer ikke ud af det blå men på en særlig måde

gennem Bibelens ord. Og kendskab til Bibelen kommer i langt de fleste tilfælde *fra* den voksne *til* barnet, om end barnets forundring kan give gammelkendte tekster et nyt perspektiv. Samtidig gives en basis for, at ikke kun de voksne underviseres tanker sætter dagsordenen: »§3. børnekonfirmandundervisningens mål skal nås ved at formidle kendskab til kirke og kristendom i mødet med børnenes egne erfaringer og spørgsmål.«

Børnenes erfaringer og spørgsmål er altså nedfældet i den juridiske tekst, det strider ganske enkelt mod lovgrundlaget at være blind for deres tanker. Med 2.1 og 2.2 in mente kan denne formulering dog virke en smule konservativ i forhold til børnenes reelle bidrag. Man kan få det indtryk, at der i anordningen primært er tale om et pædagogisk hensyn. Når børnenes egne erfaringer og spørgsmål er væsentlige, er de det dog ikke blot af pædagogiske årsager, som fx at spørgsmål i højere grad motiverer børnene til at lære. Som beskrevet i 2.1 og 2.2 er en grundlæggende tanke i bibelsk funderet teologi, at børnenes spørgsmål, erfaringer og proklamationer spiller en væsentlig rolle i kristen tro, og at det derfor ikke lader sig gøre at forkynde et fuldtonet evangelium, hvis ikke børnene medregnes som ligeværdige subjekter i kristen tro og praksis.

4. Når empirien åbner vinduet

Den barneteologiske læsning af Bibelen kan bibringe en principiel teologisk forståelse for barnets betydning i teologi og kirke, og lovteksten vedr. børnekonfirmander bidrager med den juridiske begrundelse for at inddrage børnenes egne erfaringer. Men også når det gælder dåbsoplæring, der ikke er fastsat ved lovgivning, er det oplagt, at børnene må indtage en plads som subjekter. De bibelske argumenter for at medregne og lytte til børnene er jo ikke knyttet til en bestemt kirkeordning men en integreret del af kristen teologi. I mødet med den praktiske virkelighed rejser sig imidlertid en række spørgsmål og udfordringer. I denne artikel er vi som nævnt særligt optaget af relationen mellem barn og voksen: I hvilken grad er det meningsfuldt at fokusere på ligeværd mellem barn og voksen, og i hvilken grad bør der fokuseres på forskellen mellem dem?

Den empiriske forskning tilføjer væsentlig indsigt i de aktuelle udfordringer. Og når forskeren vover sig ind i barnets livsverden, opstår en unik mulighed for at blive klogere: hvordan oplever børn forkyndelse, undervisning og kristen trospraksis?

4.1 Johnsen: Undersøgelse af socialisering og samspil mellem børn og voksne

I norsk sammenhæng har Elisabeth Tveito Johnsen i forbindelse med sin ph.d.-afhandling bidraget med en række artikler baseret på feltstudier i trosoplæringsammenhæng. Arbejdet er interessant af flere grunde, her skal blot nævnes tre:

For det første: når der ikke findes danske studier af tilsvarende karakter, er der trods alt en stor grad af sammenlignelighed mellem norske og danske forhold. Også den norske kirke er en luthersk majoritetskirke, der har nydt godt af statslig velvilje. Af befolkningen var 71% i 2018 medlemmer af Den norske kirke (Kirkestatistikk 2018), men samtidig præget af sekularisering og traditionstab. I 2018 blev kun 56% konfirmeret,

dog med stor geografisk variation (Selmer-Anderssen 2019). Når kirken har iværksat trosoplæringsprogrammet, sker det altså på en baggrund, som ligner den danske: børnene er nok døbt, men majoriteten er ikke opvokset i hjem med en tydelig kristen trospraksis, ligesom basal viden om den kristne tro i mange tilfælde er sparsomt.

For det andet: Johnsen fokuserer på *oplevelse og socialisering* i en trosoplæringsammenhæng. Det er altså i høj grad et børneperspektiv, der ligger til grund for hendes arbejde. Johnsens studier er et væsentligt indblik i forhold, som kun i yderst begrænset omfang er undersøgt og dokumenteret i dansk kontekst. Som ovenfor beskrevet omhandler kun få projekter i dansk teologisk sammenhæng forholdet mellem børn og kirke, og som regel indtages et voksenperspektiv.

For det tredje: Johnsens baggrund er barneteologien, inspireret af bl.a. de norske teologer Dagny Kaul og Sturla Stålsett. Men undervejs i studierne af børnene bevæger hun sig i retning af et kritisk korrektiv til denne retning, som vi skal se i nedenstående. Observation af praksis fører til en revurdering af eget teologiske ståsted.

I herværende artikel vil jeg se nærmere på to af Johnsens artikler, som tager udgangspunkt i trosoplæring i to vidt forskellige menigheder. I dansk kontekst er den nærmeste pendant til trosoplæring i denne sammenhæng børnekonfirmandundervisning, der afvikles kontinuerligt og som har en forholdsvis bred folkelig appel på lige fod med trosoplæringen i Den norske kirke.

4.2 Jesu lidelse, død og opstandelse i barneteologisk belysning

Spørgsmålet om påskebegivenhedernes betydning i kristen tro og teologi er ikke kun relevant i forhold til voksne. Også i relation til børnene er fortællingerne om Jesu lidelse, død og opstandelse genstand for diskussion. På den ene side er disse fortællinger en bærende del af den kristne tro, tradition og kultur. På den anden side stiller børn og unge sig ofte uforstående overfor beretningen om Jesu brutale død (Johnsen 2010, 19). Johnsens studier på dette område retter sig således mod trosoplæring, hvor børn med begrænset kendskab til påskefortællingen udgør den dominerende gruppe. Menigheden, hvor dette studie udføres, er valgt som et typisk eksempel på trosoplæring, der hverken er kontroversiel i konservativ eller radikal retning (Johnsen 2010, 20).

Den konkrete oplæring, som i dette tilfælde analyseres, er arrangeret som en påskevandring, hvor påskens fortællinger gengives med dramatiserende virkemidler rundt i kirkerummet. Børnene deltager fx i folkemængdens råb (»Korsfæst ham!«), hører og ser søm, der bankes i et trækors, og oplever en mørk hule, der oplyses af en stærk lampe (Påskemorgen). Med sit barneteologiske perspektiv er Johnsen optaget af at observere børnene i den sociale sammenhæng – deres umiddelbare reaktioner i form af udbrud, svar på spørgsmål, kropssprog og mimik, og altså ikke som kvalitative interviews, hvor børnene giver verbalt udtryk for deres oplevelser og refleksioner. Derfor kan der naturligvis sættes spørgsmålstegn ved, om Johnsens observationer rammer plet i alle henseender, om fx kropssproget tolkes i overensstemmelse med børnenes sindsstemning.

Er et barn, der bevæger sig usædvanlig stille rundt, mærket af unødigt frygt eller sund, alvorlig eftertanke?⁴ Johnsen analyserer dog på flere faktorer: børnenes positioner i forhold til voksne, børnenes verbale ytringer i dialogen samt kropssprog og interaktion. »I hvilken grad fikk de mulighed til å uttrykke og bearbeide sine erfaringer i møte med trosopplæringen?« (Johnsen, 2010, 22). Hermed forsøger Johnsen at skabe et samlet billede af børnenes erfaringer og udtryk, verbalt og nonverbalt.

Før påskevandringen forsøger de voksne undervisere at etablere en samtale med børnene om påskens indhold. Samtalen er imidlertid struktureret med afsæt i viden om påskehøjtiden (og ikke fx erfaring), og dermed kommer børnene til kort:

»Trosoplærer: Husker dere hva vi feirer når det er jul?

Barn: Jesus?

Barn: Gud?

Trosoplærer: Hva feirer vi?

Barn: At han ble født?

Barn: Kanskje han døde da?

Trosoplærer: Ja, nå tenker du på påsken. Skjedde det noe mere i påsken?

Barn: Han ble hengt på et kryss.

Barn: Ja, på det røde korset!«

Den indledende samtale udvikler sig altså mere i retning af en gætteleg, hvor den voksne står som eksperten og børnene som uvidende og usikre, og denne relation rykkes der ikke grundlæggende ved i løbet af påskevandringen. Senere beskrives, hvordan børnene ved en station omkring domsfældelsen over Jesus helt spontant udbryder i råbet »Slip ham fri!«, og efterfølgende må belæres om, at råbet i stedet skal være »Korsfæst ham!«, mens Pilatus slår i takt med en ridepisk i gulvet.

Børnene i denne menighed har primært kulturkristen baggrund og begrænset viden om passionsfortællingen. Trosoplærernes ønske er dels at give børnene kendskab til påsken, dels at give en teologisk tolkning i form af Jesu død som stedfortrædende og den tomme grav, som bringer håb om evigt liv (Johnsen, 2010, 24). Den teologiske dagsorden sætter sit præg på udlægningen, så fortællingen bringes videre med både alvor og indlevelse, og ønsket er, at den tomme grav påskemorgen skal opleves som hovedsageligt i fortællingen.

Meget tyder dog på, at dette klimaks udebliver for børnene. De dramatiske virkemidler omkring korsfæstelsen er så stærke, at børnene har vanskeligt ved at komme videre: »Å høre om at Jesus bliver tortureret og drept kan være sterkt, men det å rope korsfest og se en voksen slå inn spikre i et kors, kan potensielt gi barna en svært sterk kroppslig erfaring av fortellingen.« Efterfølgende noterer Johnsen sig også en nærmest larmende stilhed, sammenlignet med børnegruppens almindelige spørge- og talelyst. Spørgsmålet er altså, om understregningen af Langfredags barske drama overstreger

Påskemorgens tomme grav. Den fysiske erfaring knyttet til søm, pisk, kors etc. gør et større indtryk på børnene, hvorimod en *tom* grav ikke giver samme sanselige aftryk, og har brug for et fortolkende efterarbejde for at fremstå som en håbsbringende begivenhed. På dette område kunne børnene måske sammenlignes med de første vidner til opstandelsen, der ifølge Mark 16,8 reagerer med frygt og forvirring – og ikke den samme afklarede glæde, som afspejler fx Paulus' fortolkninger af opstandelsen som den altafgørende begivenhed i fx 1 Kor 15.

Johnsens studier af børnene giver altså ikke en entydig positiv påskyndelse til at inddrage børnene i påskens drama, om end intentionen har været god. »Dramatiseringen bidro til at barna forholdt sig mere passivt enn når trosopplærerne fortalte bibelfortellinger uten å dramatisere dem« (Johnsen, 2010, 26). Den enkle fortælling, hvor børnene i højere grad kan forholde sig frit (hvor de fx ikke presses ind i rollen som folkemængde, der ønsker Jesus korsfæstet) giver i højere grad plads til børnenes forskellige spørgsmål og livserfaringer samt deres protester mod Jesu død. For uanset teologisk nødvendighed – at Jesu død er udtryk for Guds uendelige kærlighed til mennesker – må denne begivenhed regnes som så dramatisk, ikke mindst fra et børneperspektiv, at børnene som noget ganske naturligt har behov for at reagere – og ikke bare få bortforklaret negative følelser. Et barn, der for første gang hører om og forstår alvoren i Jesu død, vil sandsynligvis reagere med chok, tristhed og måske vrede, og velmenende voksne kunne fristes til hurtigt at omtolke: »I virkeligheden er det slet ikke trist...« Johnsen henviser her til den norske pædagogiske forsker Berit Bae, der understreger vigtigheden af at anerkende barnets følelser i forbindelse med de voldsomme begivenheder: »Ifølge Bae motarbejder voksne sine egne målsetninger ved å omdefinere barns opplevelser. Det å bli forklart at Jesus døde 'fordi han var glad i menneskene' kan underminere gyldigheten av de triste følelsene hos barna.« Set fra et teologisk perspektiv kan den voksne have ret, men set fra et pædagogisk/psykologisk perspektiv må vejen til denne sandhed gøres længere, så barnet kan have sig selv med på vandringen.

I forlængelse af Johnsens arbejde med påskeformidlingen øjnes en række reaktionsmuligheder og overvejelser. Én vil være anfægtelsen: Er det i virkeligheden et overgreb at præsentere sagesløse børn for en fortælling, hvor vold og død i den grad er en del af begivenhederne? Bør den ansvarlige voksne i stedet gemme påsken, til barnet er i stand til at kapere de voldsomme begivenheder – og i så fald: hvornår er det?

Den samme anfægtelse skriver C.S. Lewis ind i sin fortælling om »Løven, heksen og garderobeskabet«, der på allegorisk vis tolker en række af kristendommens grundelementer som syndefald, soningsdød og opstandelse. Da løven Aslan, et forbillede for Kristus, stedfortrædende har ofret sig for at redde forræderen Edmund og atter er opstået fra de døde, diskuterer hans to søstre, Lucy og Susan, om det er mest rigtigt at fortælle eller ikke at fortælle broderen om dette:

»Ved han [Edmund] hvad Aslan gjorde for ham?« hviskede Lucy til Susan. »Ved han, hvad hans aftale med heksen virkelig gik ud på?«
 »Shh! Nej, naturligvis ikke,« sagde Susan.
 »Burde han ikke have det at vide?« sagde Lucy.
 »Nej, bestemt ikke«, sagde Susan. »Det ville være for grufuldt for ham. Tænk på, hvordan du ville få det, hvis du var ham.«
 »Alligevel synes jeg, han skulle have det at vide,« sagde Lucy. Men i det samme blev de afbrudt.

(Lewis 2002, 130)

Og denne afbrydelse er det sidste, vi hører til pigernes samtale om »det salige bytte«. Noget entydigt svar får vi ikke, om end Lewis dog plejer at have en stor sympati for den sanddru Lucy, der her påpeger rigtigheden af at give broderen indblik i sandheden. Hvis Lewis' synspunkt også her flugter med Lucys, er det altså rigtigt at fortælle også den rystende sandhed, når den er nødvendig. Samtidig giver søster Susans tøven et væsentligt bidrag til formidlingen: hvordan vil barnet, der hører denne sandhed, reagere?

Den samme konklusion lander Johnsen da også på og opfordrer med inspiration fra bl.a. Notto Thelle og John Sobrino til, at trosoplæringen fastholder fortællingen om Jesu stedfortrædende død men samtidig supplerer gudsbilledet, så også Guds tristhed over Jesu død på korset formidles (Johnsen 2010, 35).

Som indspil i diskussionen om relationen mellem barn og voksen i dåbsoplæringen bidrager ovennævnte feltstudie med en række indsigter:

1. Den voksnes merviden i forhold til barnet er uomtvistelig, men det må netop give et overskud til at rumme flere aspekter. Her må gives plads til barnets indspil og reaktioner. Ikke mindst der, hvor den teologiske tolkning rummer flere muligheder. Kristi død på korset er en sejr og soningsdød. Men den er også Gud, der lider med den lidende. Og en gåde for den menneskelige tanke!

2. I iver efter at formidle de centrale begivenheder, overser de voksne i denne menighed børnenes behov for at give udtryk for deres spørgsmål, tanker og erfaringer (jf. Anordning nr. 1027). Johnsen skildrer børnene som usædvanligt stille – men tolker det snarere som en form for choktilstand end mangel på spørgsmål.

3. Påskens begivenheder er i sig selv så dramatiske, at yderligere dramatisering ikke nødvendigvis er en fordel. Lidelse og død på korset er langt fra moderne, skandinaviske børns kontekst, og dramatiseringen synes at spænde ben for, at den tomme grav og den væltede sten fremstår som det omvæltende udgangspunkt for kristen tro.

Det virker på denne baggrund oplagt at undersøge andre former for praksis, hvor barnets erfaringer og trosudtryk gives en anden plads, og vi vil derfor kaste et blik på trosoplæring i en menighed præget af barneteologi.

4.3 Barneteologi møder trosoplæring til kritisk dialog

En del af Elisabeth Tveito Johnsens studier finder sted i en menighed med en ganske anden profil i forhold til trosoplæring.⁵ Hvor den beskrevne påskevandring finder sted i en menighed, der ifølge Johnsen afspejler det typiske, er denne anden menighed præget af et barneteologisk paradigme, der sætter spor i trosoplæringen, indholdsmæssigt og relationelt.

I Norge har barneteologien været et væsentligt perspektiv i arbejdet med børn, tro og kirkeliv. Den kan defineres som teologi om, for og med børn, og den har forskellige udtryk. I Norge har således særligt Dagny Kaul og Sturla Stålsett formuleret den, til dels på en negativ baggrund »Gjennom hele historien har religionspedagogikken utnyttet barns utvikling til å underordne barnet under voksne på en måte som tildekker barnets menneskeverd« (jf. Johnsen 2008, 16). Den første fase af barneteologien har altså været formuleret i opposition til det eksisterende, hvor børn – ifølge Stålsett og Kaul m.fl. har været objekter for voksnes oplæring og ikke blevet tilkendt en lige så betydningsfuld rolle, som de burde. Barneteologi handler ifølge Stålsett om: »å få øye på de barn og unge som det voksensentrerte samfunnet og den himmelvendte kirke ofte trenger ut av synsfeltet« (citeret fra Johnsen 2008, 19).

Barneteologien har imidlertid sat sig spor i en bred vifte af norsk kirkeliv, så fx også Søndagsskolen har formuleret en egen barneteologi: »Den nye barneteologien viser til Jesu ord om barnet (særlig Matteus 11,25-26 og 18,1-5). Den tar barnet ut av rollen som kun mottaker av læring fra voksne, og løfter fram barnet som et troende subjekt. Den vektlegger at barna har egne og viktige perspektiver på kirkens tro, tradisjoner og praksis« (søndagsskolen.no).

Som modvægt til teologi udelukkende formuleret af voksne, kunne man forvente, at det barneteologiske paradigme kunne formidle en fremtidig vej. Johnsen: »... håbet... å finne ut om det finner sted en slags forhandling om innholdet i troen. Kunne det for eksempel være at barna kommer med spørsmål som medvirker til at lederne endrer eller modifierer sin formidling?« (Johnsen 2008, 12). Imidlertid viser der sig under studierne i denne setting at være nogle udfordringer; lederne inspirerer børnene til kreativt arbejde, bevægelse og drama. Men der er meget lidt eksplicit tale om den kristne tro og tradition, fortolkningen udebliver. Et rammende eksempel på denne form er billeder, som børnene skal male af Gud. Én maler Gud med balletsko, en anden med kasket, men lederne følger ikke op på aktiviteten og spørger til børnenes billeder. Børnene overlades bogstaveligt talt til deres egne gudsbilleder, erfaring og fortolkning.

Da Johnsen spørger lederne om den udeblivende verbale kundskabsformidling, er de bevidste om deres valg: »Målet vårt var mere å åpne opp for undring og for mystikk. Vi ville hele tiden være klare på hva vi står for her, og hva vi representerer, men legge få føringer og heller åpne for samhandling og undring« (Johnsen 2008, 14). Set ud fra disse kriterier lever trosoplærerne op til deres egne idealer, hvor det væsentligste er at give plads for børnenes egne oplevelser. Men spørgsmålet er, om dette er en hensigts-

mæssig tilgang, eller om vi her når grænsen for, hvad kirken bør udsætte børnene for. Johnsen peger på, at »Barneteologien kan, ved for ensidig å fokusere på barnet som kompetent subjekt, bidra til at trosopplærere bliver for tilbakeholdne med å gi barna opplæring i troen« (Johnsen, 2008, 26). Johnsen karakteriserer denne bevægelse som voksnes abdicering fra deres ansvar i forhold til børnene.

Johnsens grundige observationer af praksis tegner altså et billede af den teologiske bredde i trosopplæringen. I den ene ende af spektret står repræsentanterne for den dåbsopplæring, der ønsker at give børnene en klassisk indføring i kristentroens indhold, og hvor børnene primært fremstår som modtagere, til tider som objekter. I den anden ende står de, der ønsker at give børnene frihed til selv at danne deres erfaringer og tro, hvor de lades alene som subjekter. Johnsen giver ikke i disse artikler noget bibelteologisk grundlag for de to tanker, men det er nærliggende at se dem som udtryk for det spektrum, som også Bibelen afspejler: såvel oplæringens asymmetri som barnets forbilligede position har rødder i det bibelske univers, som læsningen af Miller og Whites udlægninger viste. Dog synes vægtningen af barnets kompetencer som subjekt at få en usund overbetoning, hvor den voksne svigter sit ansvar som oplærer.

Tilsvarende fund har professor Heid Leganger-Krogstad gjort i sit evalueringsarbejde med bibelbrug i trosopplæring fra 2019: »I trosopplæringen så langt har vi sett to fallgruver i undervisningen: voksne som er forlegne fra å undervise fra Bibelen av frykt for å indoktrinere barn (voksne som abdiserer) og undervisning i form av enetale for å sikre et tydelig budskap i undervisningen av den voksne etter påfyllingsmetoden og uten interesse for barns og unges respons« (Leganger-Krogstad 2019, 163). Spørsmålet er derfor: lader det sig gøre at mødes på midten?

Johnsen selv påpeger, at samtalen mellem barn og voksen kan få en mere balanceret tilgang, hvor både barnet og den voksne kommer til orde, og hvor troen set som relation til en levende Gud må være det bærende (Johnsen 2008, 28). Samtidig understreger hun, at samtalen visse steder har vanskelige vilkår, fordi voksne føler en forlegenhed ved at tale om personlige, religiøse spørgsmål – at sekulariseringen også har fundet vej til kirken.

Tilbage står spørgsmålet om dåbsopplæringens mulighed for at balancere i denne asymmetriske relation. Det vil vi se på i denne artikels sidste afsnit.

5. Tre fokusområder for praksis i kirke og hjem

Dåbsopplæringen bør altså finde sted, så den tilkender barn og voksen lige stor værdi, trods deres forskellige rolle. I 2.1 så vi, hvordan synet på oplæring ifølge Miller er præget af såvel gensidighed i religiøs praksis og dialog som et særligt ansvar, der lægges på den voksne. White skildrer derimod i 2.2. primært barnets særlige rolle som forbillede for den voksne. Set fra et teologisk perspektiv er asymmetrien således en kompleks størrelse, der ikke kun er kendetegnet gennem fx voksnes merviden. Denne lige værdige

asymmetri, der i udgangspunktet kan lyde selvfølgelig, er i praksis langt fra banal, som både Johnsens og Leganger-Krogstads studier afspejler.

Alligevel kan balancen øves, og jeg vil derfor i forlængelse af mine undersøgelser udpege tre mulige fokusområder i mødet mellem voksne og børn. En væsentlig pointe er her, at de lader sig omsætte i såvel hjemlige som kirkelige rammer. En kirkelig praksis med afsæt i disse fokusområder kan altså også være til inspiration for den hjemlige samtale og praksis:

5.1 Et øget fokus på børns trosliv som en relation til Gud

Den engelske religionspsykolog Rebecca Nye har i mange år arbejdet med børns spiritualitet. Et af hendes hovedbudskaber er, at voksne i langt højere grad bør blive opmærksomme på den væsentlige rolle, barnets eget trosliv spiller. Børn er ofte mere bedende og åbne overfor erfaring af Guds nærvær end voksne, hævder Nye m.fl.⁶ Denne tilgang åbner altså for et sammensat billede: vel kan børn lære og udvikle sig, men udviklingen er ikke altid til det bedre, set fra et trosmæssigt perspektiv. Eksempelvis er forundring og overgivelse ofte nemmere for børn end for voksne (Nye 2007, 8). Børn må mødes som medkristne med nærvær og interesse, og Nye gør især op med »infotainment«, som hun mener har præget mange kirkers oplæring og dermed givet et skævt billede af, hvad tro og kirke er. Tro er ikke først og fremmest paratviden, og kirkens opgave er ikke at skabe et show for menigheden.

Blandt Nyes forskellige definitioner af spiritualiet, er den mest enkle: »God's ways of being with children and children's ways of being with God« (Nye 2009, 5). Der er tale om en relationel bestemmelse af troen; det handler først og fremmest om »being with«. Termen »ways« er bevidst pluralis – altså en flerstrengt tilgang til spiritualiteten. Den er for Nye en inkluderende term, der gælder bøn, sang og bibelfortælling men fx også tæller drømme og oplevelser af Guds nærvær udenfor kirkens rum.

En nøgle til at forstå Nyes tanker er hendes engagement i *Godly Play*, en religionspædagogisk metode til bibelfortælling med fokus på fællesskab, forundring og kreativitet, hvor der gennem de fysiske rammer skabes et rum, som børnene umiddelbart opfatter som gæstfrit og helligt.⁷ Netop *Godly Play* bygger en bro mellem barnets spiritualitet og frelseshistorien: her formidles, uden at børnene overlæsses med teologiske dagsordener; barnet inviteres i første omgang til at høre og se bibelfortællingen, og efterfølgende deltager børn og underviser i forundringsfasen, hvor der er rum for, at barnet kommer til orde med de iagttagelser, han eller hun har gjort sig. Uanset om denne specifikke praksis anvendes, kan principperne overføres: barnet bydes velkomment, den voksne sætter en ramme, hvor barnet kan byde ind, og sammen nærmer man sig i forundring mysteriet.⁸

5.2. En dialogisk tilgang til bibelteksten

Også for børnene må Bibelen være kernen og stjernen, der fortæller os, hvem den treenige Gud er, og voksne bør ikke have patent på udlægningen. Heid Leganger-Krogstad understreger i sit evalueringsarbejde, at en reflekteret bibelbrug, hvor de voksne gennem faktuelle oplysninger stimulerer børnene intellektuelt og gennem dramatiske elementer skaber indlevelse, kan være et frugtbart udgangspunkt for livsvigtige samtaler. Imidlertid er voksne trosoplærere oftest optaget af egne dagsordener, så børns respons tilsidesættes. Det er en stor udfordring: »... at barn lett kan brenne inne med avgjørende spørsmål, når programmet på et tiltak er så fullt at det ikke er viet tid til fortolkning og tilbakemelding på tekster i undervisningen, og mellom undervisningsøktene tar eller har de voksne ikke tid til å besvare spørsmål« (Leganger-Krogstad 2019, 157). Samtalen har afgørende betydning for, om børnene forstår og erfarer relevansen af bibelteksterne for deres hverdag (Leganger-Krogstad 2019, 9). Den frugtbare samtale er en uvurderlig brobygger mellem Bibelen og barnets livsverden. Skal den lykkes, må barnet tages alvorligt som subjekt – og ikke blot en lydige aktør i de voksnes program.

I Tyskland har en række religionspædagogiske forskere og praktikere arbejdet med det øgede læringspotentiale, der er til stede i teologi-med-børn i skolesammenhæng, og eksempler på denne praksis beskrives i »*Hej Far, ta' og helbred manden*« – *Børn som bibelfortolkere*. Også her spiller dialogen en væsentlig rolle (samt bl.a. kreativ bearbejdning), hvor den voksne underviser kvalificerer samtalen ved at give børnene alderssvarende baggrundsviden om teksterne, men hvor børnene inddrages i selve fortolkningen. I arbejdet med Ex 2,25 spørges en række 11-årige børn om, hvad det betyder, at »Gud så til israelitterne...«. Drengen Julian svarer: »Han hørte på deres bønner. Han siger ikke: Det er deres problem, det må de selv om, det kommer ikke mig ved. Han går ind på deres problemer« (Iversen 2007, 89). Gentagne gange i bogen pointeres det, at børnene – hjulpet på vej af læreren – er i stand til selv at identificere problemstillinger og pointer i bibelteksterne. Og læringsudbyttet er uden tvivl større for det barn, der selv har fået lov at arbejde sig frem til en fortolkning.

5.3. En fremmelse af diapraksis, hvor børnene inviteres til aktiv deltagelse

Ritualer og gudstjenester er ikke bare *for* børn, de kan og bør også *gøres med* børn. At indgå i et handlingsfællesskab kan bevidstgøre børnene om deres værd og kristne identitet. Her er den kropslige erfaring i gudstjenesten et værdifuldt indspil i læringen.

I bogen »Duften av nardus« begrundes og beskrives Sindre Eide, hvordan børn kan indgå i tjeneste som medliturger og ministranter i menighedens gudstjeneste, altså samhandling frem for optrin. »Gudstjeneste er samhandling. Individ og fellesskap i skjønn forening i gudstjenestens 'vi'. Samhandling for Guds ansikt – i møte med den treenige Gud som kaller oss sammen i nådens fellesskap og utruster oss til tjeneste« (Eide 2010, 18). Netop gudstjenesten er et naturligt udgangspunkt for mødet mellem barn, voksen og den treenige Gud. »De er ikke bare noen som bliver bedt om å hjelpe

til litt som en form for aktivisering. De er sentrale aktører i menighetens liturgiske liv« (Eide 2010, 23).

Men også i hjemmet er diapraksis et væsentligt element. Millers fortolkning af Deut. kan være en væsentlig påmindelse om, at såvel ude som hjemme kan troen bæres, leves og fortælles, og at denne sammenhæng mellem menighedsliv og familieliv skaber de bedste vækstbetingelser for troen. Dette kan finde sted i såvel hverdagens ritualer, fejring af højtider og mærkedage som et samarbejde om diakonalt arbejde. Den fælles praksis i fx diakoni sætter i nogle tilfælde dybere spor end den rent verbale forkyndelse.⁹ Ordene får krop og lagrer sig hos barnet.

6. Konklusion

Vi har gennem denne artikel set, hvordan barnets rolle som subjekt er velbegrunderet i bibelsk sammenhæng, og at asymmetrien mellem barn og voksen er et sammensat fænomen, men en væsentlig del af det samlede billede. Samtidig kan den praktiske udmøntning af principperne være udfordrende, som Johnsens empiriske studier afspejler. Dialog kan indtage mange former, og ikke alle er lige teologisk konsistente eller hensigtsmæssige i forhold til læring. Imidlertid bør udfordringerne først og fremmest føre til selvrefleksion og fortsat fornyelse i den væsentlige opgave, dåbsoplæringen i hjem og menighed er. Barnet må fortsat inviteres til fællesskab i tro, samtale og praksis.

Noter

- 1 Af magasinets 32 sider har blot to fokus på oplæring (Dåb 2020).
- 2 Se bl.a. MF, Oslos hjemmeside over igangværende projekter, som evaluerer trosoplæringsreformen: Forskning i trosoplæring: <https://www.mf.no/kom/forskningphd/pagaende-projekter/forskning-pa-trosoplaeringsreformen>
- 3 I denne sammenhæng kunne også nævnes rapporten »Selvom man tror på noget andet, kan man godt være et sødt menneske«, der evaluerer tiltag fra Folkekirkens Skoletjeneste med interviews af børn i forskellige aldersgrupper. Men da skoletjenesten som bekendt ikke beskæftiger sig med dåbsoplæring, falder den udenfor herværende artikels fokusområde.
- 4 Et sådant eksempel på modstrid mellem fysisk fremtoning og indre erfaringer bringer Leganger-Krogstad på bane. De urolige drenge i 6-og 9-årsalderen på trosoplæringstiltag havde fået langt mere med sig, end de voksne umiddelbart troede (Leganger-Krogstad 2019, 151-152).
- 5 Beskrevet i »Barneteologi møter trosoplæring...« (Johnsen 2008).
- 6 En finsk undersøgelse af Kalevi Tamminen finder, at 80% af de adspurgte syvårige var bevidste om Guds nærvær, mens det samme gjaldt 60% af de 11-årige og 30% af de voksne (Nye 2007, 9).
- 7 Godly Play er grundlagt af den amerikanske teolog John Berryman og bygger netop på tanker om, at børn har en medfødt fornemmelse for Guds nærvær (godlyplayfoundation.org).
- 8 Således også Sagberg: »Det er ikke nødvendigvis hva barn husker av en søndagsskoletime som har størst betydning for dem, men de mange punktoplevelser av å stå ved terskelen til en større virkelighet« (Sagberg 2017, 72).
- 9 Således Bunge 2010, 343: »The value of this kind of mutual service was underscored in a survey that found that 'involvement in service proved to be a better predictor of faith maturity than participation in Sunday School, Bible study, or worship services.'«

Litteratur

- Anordning om børnekonfirmandundervisning og konfirmation*. And. nr. 1027 af 24/09/2014. Retsinformation. København: Kirkeministeriet
- Børnekonfirmandundersøgelse. Best og Next. Kvantitativ undersøgelse 2019*. Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, CUR og Kirkekultur.nu
- Bunge, Marcia. 2008. »Introduction«. I *The Child in the Bible*. Marcia J. Bunge, general editor, Terence E. Fretheim and Beverly Roberts Gaventa, coeditors. Xiv-xxvi. Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company
- Bunge, Marcia. 2010: »The Vocation of Children and Parents.« I *Children's Voices. Children's Perspectives in Ethics, Theology and Religious Education*. Ed. by Annemie Dillen and Didier Pollefy. Leuven: Peeters
- Dietz, Ida og Christina Sønderkov Iversen. 2018. *Børn i Kirken. Rapport om børnefamiliers brug af kirken og deres forhold til kirke og kristendom i København og på Frederiksberg*. Københavns Stift og Frederiksberg Provsti
- Dåb – et magasin om tro og traditioner*. Særtillæg, 9. maj 2020. København: Kristeligt Dagblad
- Eide, Sindre (red.). 2010. *Duften av Nardus. Barn og unge som ministrarer og medliturger i gudstjenesten*. Oslo: IKO-Forlaget
- Heilesen, Lars Nymark; Finn Rosenberg; Eberhardt Harbsmeier og Ninna Tange. 2006. *Konfirmationsforberedelse: formål, fagbeskrivelse, vejledning*. Løgumkloster: Teologisk Pædagogisk Center
- Iversen, Gertrud Yde. 2007. »Hej Far, ta' og helbred manden.« *Børn som Bibelfortolkere*. Frederiksberg: Aros Underviser
- Johnsen, Elisabeth Tveito. 2008. »Barneteologi møter trosopplæring til gjensidig kritisk dialog«. I Sturla Sagberg (red.): *Barnet i trosopplæringen*. 10-33. Oslo: IKO-Forlaget
- Johnsen, Elisabeth Tveito. 2010. »Jesu lidelse, død og oppstandelse. En barneteologisk analyse av trosopplæring om påsken.« I *Prismet*, Årgang 61, hefte 1. 19-39. Oslo: IKO-Forlaget
- Leganger-Krogstad, Heid. 2019. *Barns og unges respons på bibelundervisning i Den norske kirke*. Oslo: MF Vitenskabelig Høyskole
- Leth-Nissen, Karen Marie og Astrid Krabbe Trolle. 2015. *Dåb eller ej? Rapport om småbørnsforældres til- og fravalg af dåb*. København: Det Teologiske Fakultet, Center for Kirkeforskning, Københavns Universitet
- Lewis, C.S. 2002. »Løven, heksen og garderobeskabet«. I *Narnia-fortællingerne*. Oversat fra engelsk af Niels Søndergaard (engelsk udgave 1950). København: Borgens Forlag.
- Medlemsstatistikk. 2018. Den norske Kirke: Kirken.no
- Miller, Patrick D. 2008: »That the Children May Know: Children in Deuteronomy«. I *The Child in the Bible*. Marcia J. Bunge, general editor, Terence E. Fretheim and Beverly

- Roberts Gaventa, coeditors. 45-62. Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company
- Nielsen, Marie Vejrup et al. 2016. *Tager du barnet ved hånden, tager du moderen ved hjertet*. Aarhus: Center for Samtidsreligion, Aarhus Universitet og Danmarks Kirkelige Mediecenter
- Nye, Rebecca. 2009. *Children's Spirituality. What it is and why it matters*. London: Church House Publishing.
- Sagberg, Sturla. 2017. Barnets spiritualitet. Et forsømt perspektiv i kirken? I *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke*, 1, 44. årgang. Aarhus: Menighedsfakultetet
- Selmer-Anderssen, Ina. 2019. *Kirkekonfirmasjon synker i popularitet*. Oslo: Statistisk Centralbyro
- Søndagsskolen.no. *Teologisk og pedagogisk grunnlag*. Set d. 17.8.20 på: <https://www.sondagsskolen.no/Organisasjon/Om-oss/Teologisk-og-pedagogisk-grunnlag>
- Trosopplæring i Den norske kirke – status 2017*. Oslo: Kirkerådet
- White, Keith J. 2008: »He Placed a Little Child in the Midst': Jesus, the Kingdom, and Children«. I *The Child in the Bible*. Marcia J. Bunge, general editor, Terence E. Fretheim and Beverly Roberts Gaventa, coeditors. 353-374. Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company

Forfatter

Oline Bøndergaard Kobbersmed
Sct. Michaelis kirke
Vendersgade 30B
7000 Fredericia
oline@sct-michaelis.dk

Artiklen er blevet godkendt ved en redaktions-
uafhængig fagfælle vurdering.